

27
september

een
CONFERENTIE
verslag
-van-

I
Het Schoolvak
NEDERLANDS

152

HET CULTURELE TEKEN

Leo Langeveld

als barrière voor tekstbegrip

I HET CULTURELE TEKEN IN DE AUTHENTIEKE TEKST

I De authentieke tekst

De nieuwe tendens in het voortgezet onderwijs zoveel mogelijk te werken met authentieke teksten ziet men bij het onderwijs in alle talen: het vroeger speciaal voor het leerdoel geschreven tekstje heeft plaats gemaakt voor de tekst uit boek, krant en magazine. Het darboek en de methode *Taaldaden* van Antoine Braet zijn er voorbeelden van. Ook bij de klassieke talen is men op zoek naar geschikte authentieke teksten, zelfs voor de lagere klassen. Een authentieke tekst moet voldoen aan deze vier kenmerken:

- Hij moet:
- 1 in de uiterlijke vorm herkenbaar zijn (behoud van lettertype, kop en opmaak);
 - 2 ongewijzigd worden overgenomen;
 - 3 voor een aanwijsbaar publiek geschreven zijn;
 - 4 een taalgebruik tonen dat is afgestemd op publiek en tekstsoort.

Bij het gebruik van zulke teksten doet zich een aantal problemen voor:

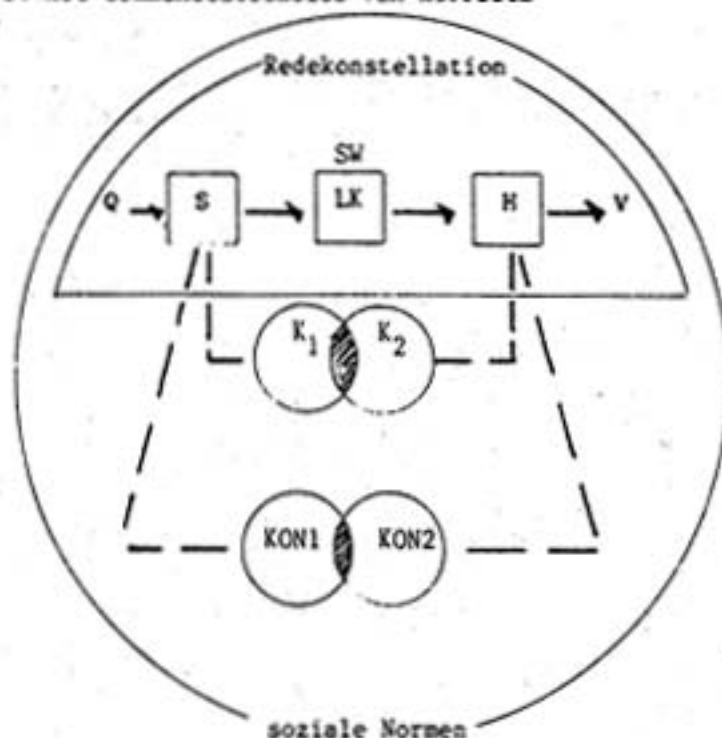
- 1 De herkenbaarheid van de uiterlijke vorm bestaat voor de leerling niet altijd.
- 2 Het publiek zegt de leerling niets of wekt juist weerstand. (in mijn 4HAVO-klas behandel ik *De vrouw heeft ook een binnenkant* uit de VPRO-gids

- opgenomen in *Taaldaden*. Slechts één leerling bleek de VPRO-gids te kennen en het merendeel van de klas had een duidelijke afkeer van VPRO-programma's.)
- 3 De tekstsoort is niet voor de scholier geschreven.
- 4 Het referentiekader verschilt.

2 Het culturele teken

Dit referentiekader maakt het woord nu juist tot een cultureel teken. Tot goed begrip definiëer ik het culturele teken als volgt: het zijn woorden en uitdrukkingen die voor de auteur een bepaalde betekenis hebben, die hij echter niet verder expliciteert, omdat hij ervan uitgaat dat hij en zijn intentionele lezer hetzelfde referentiekader delen. Het communicatiemodel van Herrlitz kan een en ander verduidelijken.

Figuur 1. Het communicatiemodel van Herrlitz

"Bij dit model put de spreker (S) uit een informatiebron (Q) en brengt deze informatie over aan de luisteraar (H) over de geluidsgolven (SW) die geluidsketens (LK) vormen, waarop de luisteraar het gehoorde verwerkt (V). Voorwaarde voor het gelukken van de communicatie is, dat zowel spreker als luisteraar

over een gemeenschappelijke taalcode beschikken (K_1, K_2) en tevens dienen de connotaties (KON_1, KON_2) elkaar gedeeltelijk te overlappen. Het geheel is ingebed in een stelsel van sociale normen. Indien de connotaties elkaar in het geheel niet of slechts gedeeltelijk overlappen, ontstaat een communicatiestoornis. Wanneer een lezer bij het lezen van een tekst in een vreemde taal op een cultureel teken stoot, zal hij dit niet alleen als zodanig moeten herkennen, maar ook een hypothese moeten opstellen over de preciese betekenis daarvan. Hij zal zijn hypothese zo mogelijk moeten toetsen aan een andere bron, waarin dit teken met een gelijke connotatie voorkomt en zijn hypothese eventueel moeten aanpassen of misschien zelfs corrigeren."

Voor juist tekstbegrip is voorkennis nodig. Westhoff onderscheidt vijf vormen van voorkennis, door hem redundantievelden genoemd:

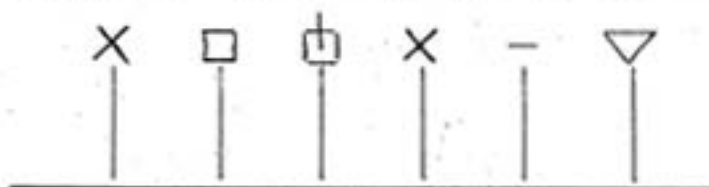
- Voorkennis van 1 waarschijnlijkheid van het voorkomen van lettercombinaties.
 2 het verloop van zinnen,
 3 waarschijnlijkheid van het voorkomen van betekeniscombinaties.
 4 logische structuren en
 5 de wereld.

Wie een Nederlandse tekst leest, moet de Nederlandse cultuur kennen met al haar sociaal-culturele en cultuur-historische componenten. Maar dit geldt evenzeer voor elke vreemdtalige tekst en elke tekst uit het verleden. Voor mijn leerlingen is soms een literaire tekst van tien jaar geleden al vreemd! Men zou de situatie als in figuur 2 kunnen weergeven:

Figuur 2

elementen, eenheden, structuren

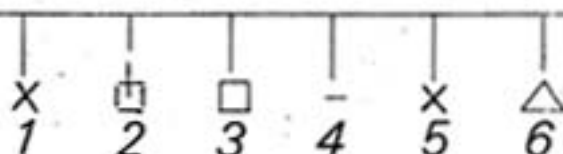
eigen taal
 eigen ervaring
 eigencultuur

leerproces

confrontatie met de taal uit andere cultuur door middel van teksten in die andere taal

andere taal
 andere ervaring
 andere cultuur

1 Tekens die in beide culturen gelijk zijn of in ieder geval geen misverstand wekken.

2 en 3 Tekens die schijnbaar gelijk zijn:

Ndl	Duits	Engels
café	Café	pub
woning	Wohnung	
familie	Familie	

4 en 5 Tekens die in een van beide culturen ontbreken

Ndl	Duits	Grieks	Latijn	Engels
Tv-zuilen	Bannmeile	hybris	pietas	gentleman
gezelligheid				

6 Tekens zijn elkaars tegenovergestelde:

Ndl	Duits
Chinees eten - goedkoop	Chinees eten - duur
Balkan - duur	Balkan - goedkoop

Kortom, een taal leren is doordringen in een cultuur. De vreemde-taalleraar is daarvoor de gids bij uitstek, maar voor de leraar Nederlands geldt dat niet minder, zeker wanneer hij het zijn taak acht historische teksten te ontsluiten. De aanstaande leraar moet opgeleid worden tot herkenning van het culturele teken, zodat hij het kan onderwijzen. De leerling moet gaan beseffen dat een andere taal een andere cultuur binnenvoert en dat dat een ander referentiekader verlangt. Dit kan hem bovendien helpen hem sterker bewust te worden van zijn eigentijds referentiekader, dat hij immers als aankomend volwassene nog volop bezig is te exploreren en zich eigen te maken.

II OPZET ONDERZOEK

1 De peiling van de interesse

Of leerlingen inderdaad vreemdtalige teksten lezen vanuit hun eigen referentiekader wilden wij graag door onderzoek vaststellen. Wij gingen als volgt te werk. Allereerst wilden wij te weten komen wat leerlingen zoal in de krant lezen. Ik liet de leerlingen van mijn 4HAVO-klassen daartoe de krant van zaterdag van huis meebrengen en ze daarin aanstrepen wat ze gelezen hadden en wat ze hadden willen lezen als ze wat meer tijd hadden gehad. Het resultaat was verbijsterend, de meeste leerlingen lezen slechts enkele human-interest verhaaltjes: het hoogste scoorde de leading-story van een kind dat aangereden was op de zebra. Zelfs sport vermocht nauwelijks enige interesse te wekken.

2 Het onderzoek

Eerste fase. Vanuit de bekendheid met deze interesse konden wij een geschikte tekst zoeken. De keus viel op *Killer girl (16) sentenced to hang* uit het boulevard-blad de *Daily mail*. Allereerst zochten wij zelf de culturele tekens in de tekst op en verwoordden onze verwachtingen ten aanzien van het referentiekader van een Engelse en een Nederlandse lezer. Wij ontwierpen twee vragenlijsten met betrekking tot de culturele tekens: a met open vragen

b met gesloten vragen

(soms in meerkeuze-
vorm)

Omdat in de loop van de tekst een aantal begrippen werd verhelderd, hebben wij de tekst in drie gedeelten, voorzien van vragen, aangeboden:

1 de kop

2 de tekst tot regel 31

3 de hele tekst

Tweede fase. De gegeven antwoorden noopten ons de opzet te wijzigen:

1 een aantal open vragen moest worden bijgesteld;

2 de gesloten vragen bleken ongeschikt, ze determineerden de antwoorden te zeer.

De antwoorden op de vragen bleken vaak moeilijk te interpreteren en daardoor moeilijk te rubriceren.

Derde fase. Als onze hypothese waar zou zijn dat de referentiekaders van een Engelse, een Duitse en een Nederlandse lezer zouden verschillen, dan moesten we onze vragenlijsten ook aan Engelse, Duitse en Nederlandse leerlingen voorleggen en de antwoorden vergelijken. Vooral de Engelse antwoorden waren van belang, omdat de tekst voor een Engels publiek geschreven was.

De uitwerking van de antwoorden bleef problematisch, om 'hineininterpreteren' te voorkomen, besloten we dat een antwoord een bepaald sleutelwoord moest bevatten: wat we zochten moest met name genoemd worden. Zo vielen veel antwoorden af.

3 Enkele resultaten

Op voorhand van de officiële publicatie geef ik hier enkele opvallende uitkomsten. Onze hypothese lijkt door het materiaal ondersteund te worden. Aardig was ook dat ook woorden die we niet als zodanig hadden bevroegd of

- onderkend, door de antwoorden culturele tekens werden.
- 1 Heel aardig is, dat 10,3% van de Nederlandse leerlingen het meisje houdt voor het slachtoffer. Zij lezen de woorden 'killer girl' als een subject-object relatie, die in het Engels onmogelijk is.
 - 2 16,2% van de Engelsen noemt het verhaal een product van de boulevard-pers. "I expect that the story would be one-sided either on the girl's side saying that she was not really a killer, or being on the police's side saying that she was mad. The newspaper would probably pick up the one they could make the most money out of". Maar 36,2% van de Duitse leerlingen is zich daarvan bewust: "Eine story à la Bild, falls dieses Springerblatt ein Begriff ist".
 - 3 Om de doodstraf te krijgen moet je een massa-moordenaar zijn, tenminste je hele familie uitgeroeid hebben, vindt 10,8% van de Engelse, 23,4% van de Duitse en 24,3% van de Nederlandse leerlingen.
 - 4 Een geestelijke is aanwezig bij de voltrekking van het vonnis, vindt 44,6% van de Duitse leerlingen tegen ongeveer 6% van de Engelse en de Nederlandse.
 - 5 Geen enkele Duitse of Nederlandse leerling noemt de aanwezigheid van de jury, maar een kwart van de Engelse wel.
 - 6 Is de pers aanwezig? 5,4% Engelse leerlingen en 13,8% Nederlandse leerlingen noemen dat, maar geen enkele Duitse leerling.
 - 7 Het slachtoffer wordt in het artikel 'British born' genoemd. 27,5% Engelse leerlingen zeggen, dat dat dient om de interesse van de lezer te wekken, zoals 39,7% van de Nederlandse. Een kwart van de Duitse leerlingen geeft nationalistische redenen: "Der Patriotismus der Britten soll geweckt werden".
 - 8 De doodstraf bestaat nog in Engeland gelooft 4,3% van de Duitse en 3,4% van de Nederlandse leerlingen.
 - 9 Het artikel is actueel vanwege de door de regering Thatcher weer opgerakelde discussie over de herinvoering van de doodstraf, gelooft 21,6% van de Engelse 25,5 % van de Duitse en 5,2% van de Nederlandse leerlingen. Kennelijk is hier de discussie onopgemerkt gebleven.
 - 10 Sinds 1829 is de Engelse politie normaliter ongewapend. Wie een politie-agent doodt, riskeert daarom de doodstraf. 21,3% Duitse leerlingen noemen dat tegen, 2,7% Engelse en 1,7% Nederlandse.

III Didactische strategie

De leerlingen zullen dus op het bestaan van culturele tekens opmerkzaam gemaakt moeten worden, omdat dat voor een juist begrip van de authentieke tekst noodzakelijk is. We geven de leerlingen zo'n tekst (de centrale tekst) en hebben daarin een aantal culturele tekens onderstreept. Daaromheen groeperen we een aantal andere teksten die betrekking hebben op de onderstreepte culturele tekens (de neventekst). Nadat de leerlingen de centrale tekst gelezen hebben, wordt hen gevraagd een betekenis van de onderstreepte woorden te geven en die dan met die van de neventeksten te vergelijken. Over de resultaten kan dan met de klas gesproken worden. Als men er niet uitkomt, kan men nog andere neventeksten zoeken, tot men de specifieke betekenis van het culturele teken heeft achterhaald.

Leerlingen kunnen daarna zelf op zoek gaan naar culturele teksten en neventeksten. Zo worden leerlingen zich er scherper van bewust dat woorden nooit losstaan van de sociaal-culturele wereld van de gebruiker.

Leo Langeveld

Killer girl, 16, is sentenced to hang

A GIRL of 16 has been sentenced to hang for killing a British-born policeman with a rifle.

Last night, Amanda Wilks was led to her death-cell at a Perth prison while lawyers began a battle to try to save her from the gallows.

It is the first time in Australia's history that a girl so young has been sentenced to death, and the lawyers who have taken up her automatic appeal will argue that the punishment should be commuted to life imprisonment.

The first time a woman was hanged in Western Australia - the only state to retain the

death sentence - was in 1933, when a mother was executed for poisoning her children.

Amanda was found guilty of murdering 16-year-old PC Malcolm Stannaway, from St Ruelok, Corvess, who had been captured in the West Australian fishing town of Geraldton for about 18 months.

When the judge sentenced her to death, she stood calmly, showing no emotion.

Last night, the assistant director of the Department of Correction, Mr Ian Muir, said she was "quiet and somber" in her cell.

From RICHARD SICKS in Melbourne

On the night of the shooting, in March, Amanda, one of eight children who lived with her divorced mother, took a semi-automatic rifle from her mother's house.

Later, she was seen walking through a Corvess street with the rifle in one hand and a bottle of beer in the other.

The unemployed girl admitted that she was going to commit suicide, and when she walked into the garden of a house the police were called.

PC Stannaway and other officers, some armed with 6-38 revolvers, surrounded the

house and, as they were searching behind their vehicle, shells rang out.

PC Stannaway was hit in the lungs and died the next day. Another policeman was hit in the shoulder.

At Amanda's trial, her mother, Mrs Barbara Wilks, told Judge Brindley, said that her daughter, who was 16, too late, had an inferiority complex about her height.

This had led her to drinking and taking drugs. The drugs were taken spontaneously whenever she could get them, she said.

PC Stannaway, who was single, migrated to South Australia in 1976.

Bijlage:

Uit: Werkum, Kor van, c.s. Assignments advanced. A proficiency language practice and study skills course. London 1982.

(De auteur doet mee als vakdidacticus Engels aan het onderzoek.)

Bibliografie

Berkel, A.van, J.L.Langeveld c.s.. Het ontwikkelen van tekstbegrip. VU Amsterdam, 1985.

Herrlitz, W. Einführung in die allgemeinen Grundlagen der Kommunikation. In: Funk-Kolleg Sprache I, p.27-65. Frankfurt ^a/M. 1973.

Krieken, R.van. Tekstbegrip en tekstbegripstoetsen. Cito nr.37. Arnhem 1984.

Westhoff, G.J. Voorspellend lezen. Utrecht 1981.